

tantervek *végleges* alakjukban e tekintetben enyhültek és szerényebb követelésekkel is beérik.

Köszönjük még meg a szerzőknek azt a nemzetközi figyelmességet, melylyel a feldolgozott és három oldalon át felsorolt tan- és segéd-könyvek jegyzékébe néhány magyar művet is felvettek, névszerint *Bartos-Chovancsák, Mendlik, Schlott* és *Valló* könyveit.

Komoly törekvésű tanárjelöltek és tanárok, ha képezni és továbbképezni akarják magukat, nagy haszonnal forgathatják az ismertetett művet; tanári könyvtárakba való beszerzését jó lélekkel ajánlhatom.

KEMÉNY FERENCZ.

Zur Reform der klassischen Studien auf Gymnasien, von Dr. Max C. P. *Schmitt*, Gymnasialprofessor in Berlin. Leipzig, Verlag der Dürer'schen Buchhandlung 1899.

A középiskolában tanítandó classikus nyelvek körül még mindig foly a harcz, nemcsak nálunk, hanem majdnem minden európai államban. A küzdelem — pro és contra — még mindig heves. Hisz Franciaországban épen most a senátustól az érettségi vizsgálat, baccalaureatus, reformálására kiküldött bizottság előadója Pozzi, a szenátus kiváló tagja és korunk egyik leghíresebb műtő orvosa ezeket mondja a classikus nyelveknek a középiskolákban való tanításáról a szenátus plenuma előtt felolvasott «Rapport»-jában: Pour un savant contemporain les langues anciennes sont pour ainsi dire un objet de luxe. Qui oserait soutenir que ce ne soit pas un luxe inutile et que nos médecins contemporains au milieu de progrès incessants qui sollicitent leurs attentions et absorbent leurs loisirs aient le temps de savourer une ode de Horace ou une idylle de Théocrite.* (Korunkbeli tudósra nézve a régi nyelvek — hogy úgy fejezzem ki magam — luxus-tárgy. Ki meri állítani, hogy ezek nem volnának haszontalan fényűzési tárgyak, s azt, hogy korunk orvosainak, — ama folytonos haladás közepette, mely minden figyelmüket leköti és minden szabad idejüket igénybe veszi, még idejük volna egy Horatius-féle ódát vagy Theokritos egy idylljét élvezhetni?)

Különben Németországban a classikus nyelvek tanítása körüli harcz sohasem szünetelt, talán a leghevesebben épen itt dühöngött. A tárgyhoz a legkiválóbb tudósok szóltak, de mégsem döntötték el a dolgot. Nemrég egy élénken és ügyesen megírt könyvecske vonta magára azok figyelmét, kik a classikus nyelvek tanítását annyira követelik.

* Lásd bővebben, F. Brunetière Encore le baccalauréat cz. cikkét. Megjelent a Revue des deux Mondes 1899. évi július 1. számában.

E művecskét Dr. Schmidt berlini gymn. tanár bocsátotta közre és czímét fentebb közöltük.

A szerző miután a humanismus és a realismus definitióját adta, vázolja ama harcöt, mely e kettő között folyt, hogy azután áttérjen valódi tárgyára, azt a kérdést feszegetvén, vajjon a classikus nyelveket kiküszöböljük-e a középiskolai tantárgyak közül. A könyvecske IV., V. és VI. fejezetei tehát érdekes plaidoyer a classikus tanulmányok fentartása mellett.

Már abban igaza van szerzőnknek, hogy igen sokan vannak, a kiknek a classikus nyelvek tanítására vonatkozólag észrevételei vannak. Szerzőnk összeállítja sorban a classikus studiumok ellenzőit. A keresztény hitvallásuaknak nem fog tetszeni, hogy az ifjúságot oly vallásokkal foglalkoztatjuk, melyek az egy istenben való hitet nem tanították; a mely vallások az örök üdvösség boldogságát, sem a személyes felelőség kötelességét nem fogták fel, a melyek egy könnyörtelen és vad fatum fogalmához, de nem egy könnyörületességet osztó isten fogalmához jutottak.

Az emberszerető *ethikus* az ember értékéről fönnálló oly nézetet meg fog vetni, a mely a gyermek szent ártatlanságáról és az összes emberek teljes egyenlőségéről szóló tant nem is sejtette még, sőt a rabszolgaságot szóval és tettel tanította és amaz embereket, kik keresztény vallásukhoz hívek maradtak, kínzások alá vetették, vagy tűzhalálra ítélték.

Az *emancipált asszony* sem akar tudni oly korról a mely a nőt a ház hátsó terére utasította és megakadályozta abban, hogy a férfiak sorában, a közéletben részt vegyen és bizonyára félre fog dobni oly tankönyveket, a melyekben fordításul ily mondat fordul elő: «A nő engedelmességre, a férfi parancsolásra termett.»

Az *aggódó szülők*, bizonyára el fognak átkozni oly kort, melyben genusszabályok, vocabuláriák és az oratio obliqua, mint ragadozó vámpyrok és gonosz bacillusok a gyermekek egészségét aláásni törekcszenek.

A *buzgó természettudós* a legnagyobb megvetéssel az emberek ama generációjára fog nézni, a melynek a sejtek tanáról még fogalma sem volt és mely nem ismert oly kort, hol «a gőzzel utaztak, a villámmal írtak és a napsugárral festettek.»

A *germanista* inkább a gazdag német nyelv, irodalom és kultura kincseire fog rámutatni, a melyek nem vétetnek kellő figyelembe, mivel az ifjúságot évek hosszú során át arra kényszerítették, hogy főfigyelmét holt nyelvek, idegen irodalom és kultura felé fordítsák, sőt még a *romanista* inkább Scott-ra és Bozra, Molièrere, és Daudetre fog utalni, inkább London és Páris mozgalmas életének fog elsőbbséget adni a romok között való séta fölött; Shakespeare tanulmányozását moder-

nebbnek, közelebb fekvőnek és hasznosabbnak tartja, mint Sophoklesét.

Szerzőnk sorban válaszol emez ellenvetésekre.

A *kereszténynek* azt feleli, hogy valamely hitet ismerni még nem jelenti azt, hogy azt hiszszük is, különben pedig a görög polytheismus is már egy egész sereg művelt görög emberre nézve meghaladott álláspont volt.

Az *ethikusnak* imigy válaszol: Igaz, hogy az ókor a gyermek ártatlan naiv korát nem tartotta annyira tiszteletben, mint a mai kor, de a fiúszeretetet csak a legaljasabb ember üzte, Sokrates viszonya Alkibiadeshez teljesen tiszta volt. És a mi a rabszolgaságot illeti, arra figyelmeztet szerzőnk, hogy a római császárok idejében már a törvényekben is ki van mondva az összes emberek egyenlőségének elve, sőt emez elv végre is hajtatott. Különben az inquisitio számos keresztény embert áldozott fel és ne feledkezzünk meg ama tényről, hogy az utolsó boszorkányt Mexikóban csak 1873-ban égették el.

Az *emancipált asszonynak* azt válaszolja: Herának papnői Argosban és a Vesta szüzek Rómában azt bizonyítják, hogy a nőemancipáció előre haladottabb volt, mint a mi korunkban még néhány évtizeddel ezelőtt volt.

A *szülőknek*: A classikus tanulmányok csökkentése a természettudományok tanításának bővítését vonná maga után. Hát azt hiszik, hogy egy pár tuczat növénynévnek betanulásával nem lesznek ép úgy túlterhelve, mint egy pár szó vagy szabály betanulásával? A túlterhelés okait, — ha tényleg megvannak, — egész másban kell keresni.

A *természettudóshoz* fordulva imigy igyekezik érveléseit meggyengíteni: A sejtek tana, a gőzgépek hajtó erejének kihasználása, a távíró és a fényírás feltalálása nagyon is a legújabb korra esik. A ki ama kort, mely ezeket nem ismerte, törölni akarná a tantervből, hisz annak Leonardo da Vinci, Luther és Nagy Frigyes korát is törölni kellene onnan.

Ép úgy felel szerzőnk a germanistának és romanistának, arra utalva, hogy a classikus ókor tanulmányozását, még a modern philológiával foglalkozók sem bánták meg, sőt tanulmányaikban az még elősegítette őket.

A mint látjuk, Schmidt igyekezik minden pártnak felelni, mind a mellett nem tartjuk a szerző érveléseit mindenütt találónak, főleg a modern philológiával foglalkozók teljesen nélkülözhetik a classikus nyelveket és a mit e nyelvek helyettesítéséről mond, épen el nem fogadható. Hisz a helyettesítésnél nem épen a természettudományokra kell gondolnunk; az említette nomenclaturán kívül vannak olyan tárgyak is, melyek a tanulóknak elméjét inkább érdeklik.

Ezen érvelések után, szerzőnk fejtegetése szerint, eme classikus

tanulmányok már azért is mellőzhetetlenek, mivel szükségünk van oly neutrális földre, melyen tanítványainkkal bizonyos tárgyakat megvitat-hassunk és mivel Hellas és Róma volt az, mely a tudományok alapfogal-mait megalkotta. A matematika és természettudományok, bölcsészet és államtudományok, poétika és a művészet systemái ott készítették és dolgoztatták ki.

A classikus ó-kor — hangsúlyozza szerzőnk — oly közel áll a gyer-mekkorhoz, mint egyetlen egy kor sem, s Hellas és Róma, mintegy két ragyogó gyermekszem, a melyekkel az emberiség gyermekkora reánk néz.

Szerzőnk továbbá nem helyesli a nyelvek tanítását inductiv uton és a régi nyelvek tanításánál a régi görög matematikai és természettani tanulmányok tekintetbe vételét követeli, sőt ígéretet is tesz, hogy a főt említett görög matematikai, és physikai tanulmányok tanulására szükséges chrestomathiáját közre fogja bocsátani.

Az inductiv módszert a classikus nyelveknél már azért sem tartja czélhoz vezetőnek, mert a tanuló nem bűvár, ehhez hiányoznak nála az érett ítélő képesség, gazdag tapasztalat és mély tudomány. Ha pedig a tanár pótolja e hiányokat, akkor az ilyen inductio elveszti a tanulók előtt a pszichologiai alapot és képzőerőt, tehát czélszerűtlen. A szerző itt téved, nem követelheti a tanár a vizsgáladás oly nagy fokát, mely meghaladja a tanulók értelmi erejét, s a tanulókról sem tehetni fel, hogy számos példából, melyek már előfordultak, egyszerű szabályokat, ragozásokat le ne vonhassanak.

Egy másik ellenvetése, hogy az olvasmányban a legtöbb nyelv-tani jelenség csak bizonyos időszakokban ismétlődik; ebben az a ve-szély rejlik, hogy a tanulók az egyes szabályokat a következőig el fog-ják felejtani. A helyesen megválasztott tankönyv e bajon is segíteni fog és a tanár igyekezni fog a már elsajátított szabályok ismeretét az újab-ban tárgyaltak mellett ébren tartani.

A mi pedig szerzőnk abbeli kívánságát illeti, hogy a régi görög matematikusok és természettudósok műveit is ismertessük, teljesen felesleges, tekintetbe véve e tudományoknak korunkban történt rend-kívül nagy előhaladását. Philologiai szempontból pedig sokkal értéke-sebb és vonzóbb olvasmányok állnak mind a görög, mind a latin irodalomból rendelkezésünkre.

A mint láttuk, szerzőnk lelkes védője a classikus tanulmányok-nak, de itt-ott túlló a czélon. Új Schmidt könyvében a görög és latin matematikusok és természettudósok műveinek a középiskolai tantervbe való fölvétele. Azonban midőn e tárgyak könnyebb fejtegetése czéljából ilyenmő chrestomathia kibocsátását igéri, ily könyv mindenestre érde-kes, de vajjon azt a tanítványok kellő haszonnal forgatni is fogják-e, az már más kérdés.

Végül ama kívánsága, hogy a humanismus és a realismus egymás mellett igen könnyen megállhat, egyáltalában nem is realizálható.

Annak ellenére, hogy szerzünk itt-ott téved, mindazok, kik a classikus nyelvek tanításának reformjával foglalkoznak, mely különben nálunk is napirenden van, e művecskét nagy haszonnal fogják olvasni. Székesfehérvár. TÉRI JÓZSEF.

Enrico Cocchia: Antologia latina. Torino, 1898. (Az I. osztály latin olvasmányai.)

A latin nyelv tanításának hívei és barátai Németországban majdnem általában ma is azt a régi elvet vallják, hogy e tanításnak első sorban formálisnak kell lennie; a latin nyelvnek rendkívül szabályos, teljesen kifejlődött, megállapodott s az élő nyelvek élő organismusának folyton változó, fejlődő s a szomszédos nyelvek állandó hatása alatt álló formáitól egészen eltérő, határozott alakjai vannak s épen ezért e nyelv tanítása leghathatósabbán elősegítheti az ifjú elme formális képzését; ebből a nyelvből jobban, szabatosabban megtanulhatja a növendék azokat a nyelvtani alakokat, melyek az élő nyelveknek egyikében sem találhatók meg mind. Ez a felfogás minálunk ma már alig talál követőre; hisz kétségtelen, hogy az alaki tanításnak csak eszköznek szabad lennie a latin tanítás bizonyos fokán és ott is mérséklettel alkalmazva; a cél az, hogy megősmérje a növendék az írókat s ezek olvasása kapcsán beleélje magát abba a régi világba, melynek folyománya a mostani, hogy az emberiség nagy multjához csatlakozzék, hogy a traditio szálain részesévé legyen az emberi társadalom legbecsesebb vívmányainak, a hazának, a dicsőségnek, a becsületnek, a vallásnak és ideálnak, melyek a traditíóban mind bennfoglaltatnak. (Felméri.)

Világos, hogy ezt a célt a grammatikával soha sem fogjuk elérni; itt arra van szükség, hogy a növendék magát a nyelvet, a nyelv anyagát, szókincsét, constructióját, egyes részeinek összekapcsolódását és tagozódását együtt és egyszerre ismerje meg. Erre pedig csak az inductiv módszer vezethet. Csak ez nyújt alkalmat a növendéknek arra, hogy mindazt, a mit a grammatika száraz, holt anyagrészecske gyanánt ismeret, a maga helyén megelevenedve, a tartalom, az összefüggés és annak varázsfénye által megvilágítva lássa, ismerje, élvezze.

Ha a növendék nemcsak értelmetlen s reá nézve érthetetlen, épen ezért nagyon nehéz grammatikai szabályokat tanul, hanem önmaga kezébe veszi az olvasmányt, megtanulja, hogyan kell bonczolni, elemezni, míg az egészet megérti: ez analitikus működéshez fűződő ethikai érzetekben nemcsak a figyelem, szorgalom és a felfogás, hanem a növendék egész